

Starta eko

Bär

Börja odla ekologiska bär

Text: Christina Winter, Jordbruksverket

Foto: Margareta Magnusson sid. 6, övriga Christina Winter

Ekologiskt odlade bär är mycket efterfrågade. Men ogräs och skadegörare som förökas i den fleråriga kulturen gör bärödlingen till en utmaning. Med rätt odlingsteknik, som förebygger problemen, går det att få höga skördar och bra kvalitet. Därför finns det goda möjligheter för att öka den ekologiska bärödlingen i hela Sverige.

Efterfrågan på smakrika bär

I Sverige finns cirka 400 hektar ekologisk bärödling. Den största kulturen är svarta vinbär.

Underbara smaker, härliga färger och den korta säsongen gör bären till exklusiva och efterfrågade produkter. Bärens hälsosamma egenskaper börjar också uppmärksammas och det gör att allt fler odlare satsar på ekologisk odling av havtorn och aronia.

Efterfrågan på färska, ekologiskt odlade jordgubbar och hallon är också stor, men den odlingen har inte ökat i motsvarande grad. Bären säljs mest lokalt ofta direkt till konsument. Här finns en marknad för den som vill satsa på ekologisk bärödling.

Kontroll krävs

Om du följer EU:s regler för ekologisk odling och det kontrolleras av ett kontrollorgan får du sälja produkterna som ekologiska. Som ett tillägg kan du välja att certifiera odlingen enligt KRAV:s och Demeters regler.

Ekologisk odlade jordgubbar är mycket efterfrågade.

Fleråriga kulturer

Det finns många bärkulturer som odlas på olika sätt men gemensamt för dem alla är att

- de är fleråriga
- de odlas med stora radavstånd
- bären har kort hållbarhet
- skörden är ett tidskrävande moment.

I fleråriga grödor får ogräs och skadegörare särskilt goda förutsättningar att föröka sig. Därför måste du planera din odling noga så att du förebygger problemen. Växtföljd, omloppstid, rad- och plantavstånd, marktäckning och sortval är viktiga faktorer att tänka på.

Klarar du skörden?

Bär är ömtåliga, har kort hållbarhet och måste plockas varsamt oftast för hand. Jordgubbar och hallon måste sköras flera gånger i veckan. Om du säljer till butiker och grossister behöver du kyl och kyltransport. Odlar du bär för vidareförädling måste du ha kapacitet att frysa ner din skörd.

Havtorn är ett bärslag som går bra att odla ekologiskt.

Det behövs många personer samtidigt för att plocka. Räkna med upp till 15 personer för att plocka ett hektar jordgubbar. För svarta vinbär och aronia går det att mekanisera skörden med en skördetröska. På havtorn klipper odlarna av hela grenarna och fryser in. Bären kan sedan skakas av.

Självplock är ett uppskattat alternativ särskilt runt storstäder. Beroende på sortval och odlingsteknik kan skördeperioden variera från två veckor till flera månader.

Två års omställningstid

Det är normalt en omställningstid för marken på två år när du börjar odla ekologiskt. Under omställningstiden odlar du enligt reglerna men får inte marknadsföra produkterna som ekologiska. Jordgubbar och hösthallon som ger skörd året efter planteringen är det därför lämpligt att plantera först under andra omställningsåret.

För en befintlig bärodling är omställningstiden tre år. Därför är det sällan aktuellt att ställa om etablerade fält av korta kulturer som jordgubbar, hallon och svarta vinbär.

Även för längre kulturer kan det vara bättre att plantera nytt så att du kan anpassa sorter och odlingsteknik till ekologisk odling.

Om marken har skötts enligt reglerna för ekologisk produktion, till exempel om den har haft miljöersättning för ekologisk produktion, kan omställningstiden få räknas i efterskott. Bären får då säljas som ekologiska redan första året. Kontakta ditt kontrollorgan för mer information.

Vill du odla både ekologiskt och konventionellt?

Normalt ska hela företaget ställas om till ekologisk produktion. Men om du delar företaget i tydligt åtskilda produktionsenheter kan du få odla både ekologiskt och konventionellt. Om du odlar samma bärslag ekologiskt och konventionellt måste du använda olika sorter och de ska dessutom vara lätta att skilja åt. Kontakta ditt kontrollorgan för mer information om parallellproduktion.

Bär kräver bra förutsättningar

Var noga med var du placerar din odling. Välj alltid väl-dränerade fält, gärna med en

Skördetröskan är en stor investering men flera odlare kan dela på en maskin.

lätt sluttning så att ytvatten kan rinna bort. Tänk på att risken för frost i blomningen är mindre i sluttningar och på fält som ligger högt i terrängen.

Lätta jordar som sand- och mojordar har många fördelar. Plantorna etablerar sig snabbt på lätta jordar, de torkar upp fort efter regn och mekanisk ogräsbekämpning blir enklare.

Undvik alltför blåsiga lägen eftersom det ger skador på skott och mogna bär särskilt hos hallon. Lä höjer temperaturen, pollinerande insekter trivs bättre och skörden blir högre. I alltför lugna lägen blir det mycket skadeinsekter så för jordgubbar och svarta vinbär kan det vara bättre med något mer öppna lägen.

Bevattnings är nödvändigt för hallon och jordgubbar. Buskulturer som svarta vinbär och havtorn behöver du vattna under etableringen och på lätta jordar även senare under kulturtiden.

Plantor som övervintrar bra ger hög skörd. Avgörande för en god övervintring är härddiga sorter, god dränering och vintertäckning. För hallon är det också viktigt med lå.

Plantor och sticklingar

Plantor och sticklingar ska vara ekologiska. Om det inte finns ekologiskt material att få tag på kan du få använda konventionellt. Varje år sammanställer Jordbruksverket en lista med de grödor och sorter som det krävs ekologiskt material för, se jordbruksverket.se/ekoutsade. KRAV:s regler kräver ekologiska plantor om skörden ska säljas som KRAV-godkänd samma år som planteringen.

Förebygg skadegörare

Eftersom skadegörare, särskilt insekter och kvalster, förökar sig i odlingen är det viktigt att odlingen inte ligger för länge på

Skörden blir större och kvaliteten bättre när hösthallonen odlas i tunnlar.

samma fält. Bryt jordgubbsfälten redan efter två skördeår. Lämpliga omloppstider för hallon- och svarta vinbär är 6–8 år.

Först efter 4–5 år kan du återkomma med samma bärslag på fältet. Lämpliga mellangrödor är spannmål, särskilt råg, korta valar, grönsaker och potatis. Om du dessutom planterar nya fält en bit bort från gamla fält så sprids inte skadegörare lika fort till de nya fälten.

En luftig planta, som snabbt torkar upp efter regn och dagg, är en viktig förebyggande åtgärd mot svampsjukdomar som gråmögel och hallonskottsjuka. Plantera i enkelrader med ett radavstånd på minst 1 meter för jordgubbar och 3–4 meter för hallon. Beskär buskarna varje år för att få bort skadade och sjuka skott och så att ljus och luft kan komma in i plantan.

Låga plastlister med gräsbanor mellan fungerar bra i ekologisk jordgubbsodling.

Välj rätt sort

Försök att välja sorter som är motståndskraftiga mot skadegörare, till exempel svarta vinbärssorter som är motståndskraftiga mot mjöldagg och gallkvalster. Det är också viktigt att välja härdiga sorter eftersom vinterskadade plantor lättare angrips av skadegörare.

Börja alltid med friska plantor för att undvika allvarliga svampsjukdomar och kvalster. När du odlar egna plantor kan du behandla sticklingarna med varmt vatten för att döda kvalster.

När förebyggande metoder inte räcker till för att förhindra angrepp får du använda växtskyddsmedel. I bärodlingar kan det bli nödvändigt speciellt mot insekter. Några exempel på tillåtna växtskyddsmedel är växtextrakt, vegetabilisk olja, såpa, mikroorganismer och nyttodjur.

Odlar du i tunnel blir problemen med de flesta svampsjukdomar mindre medan bladlöss, trips och spinnkvalster istället ökar sig i den höga temperaturen. Samtidigt ger biologiskt växtskydd med nyttodjur ofta bra resultat i tunnlar.

Växtnäring och gödsling

Att hushålla med växtnäring är en viktig princip i en ekologisk odling. I första hand ska du tillföra växtnäring genom grön-gödsling, stallgödsel och annat organiskt material från ekologisk produktion. En växtföljd med olika grödor bidrar till en bördig jord och ökad biologisk aktivitet.

För jordgubbar kan det räcka med att tillföra växtnäring med stallgödsel innan planteringen. Längre kulturer som beskärs mycket, som svarta vinbär och hallon, behöver få växtnäring varje vår.

Tänk på att marktäckning av bark eller halm binder kväve när det bryts ner. En bevoxen körbana mellan raderna kräver också växtnäring. Närmast plantan bör jorden alltid vara fri från vegetation för att minska konkurrensen om vatten, näring och ljus.

Det kan bli brist på mikronäringsämnen, särskilt om jordens pH-värde är högt. Om behovet inte kan täckas med rimliga givor av andra gödselmedel får du tillföra mikronäringsämnen. En jordanalys hjälper dig att bedöma behovet av gödsling.

Exempel på tillåtna gödsel- och jordförbättringsmedel är

- stallgödsel och urin från häst, mjölkkor, får och frigående höns
- vegetabiliskt material som torv, grönmassa och halm
- restprodukter som vinass, blodmjöl och benmjöl
- mineral som kieserit, kalimagnesia, gips och kalkstensmjöl.

Observera att konventionell slaktkyckling-gödsel inte är tillåten enligt KRAV:s regler från och med 2010 och inte heller i den svenska tillämpningen av EU:s regler från och med 2011.

Håll efter ogräs

Det finns två väl fungerande strategier för att bekämpa ogräs i ekologisk bärödling:

1. bar mark med mekanisk radrensning mellan raderna och under buskarna
2. plastlister där plantorna planteras genom hål i plasten.

Plastväv är effektivt mot ogräs i hallonodlingen.

Vilken strategi du väljer beror på jordart, tillgång på maskiner, tillgång på halm och vilka grödor du odlar i övrigt. Plastlister kombineras ofta med en gräsbana mellan raderna. Odlar du jordgubbar med mekanisk radrensning måste du halma för att undvika jordiga bär.

Det är alltid viktigt att fältet är fritt från rotogräs innan plantering. Räkna alltid med att du måste handrensa ogräs speciellt under etableringsåret.

Du kan få goda råd

Ta kontakt med en rådgivare på till exempel länsstyrelsen eller Hushållningssällskapet för att få hjälp med att börja odla ekologiskt eller ställa om till ekologisk produktion. Rådgivaren kan hjälpa dig med en omlägningsplan och en ekonomisk beräkning.

Om du inte odlat bär tidigare är det värdefullt att besöka andra bärödlare och att delta i fältvandringar. Du får se olika tekniska lösningar för uppbindning och ogräsreglering och får ta del av andras erfarenheter.

Mer information

På jordbruksverket.se/ekobar hittar du information om ekologisk bärödling och odlingsvägledningar för jordgubbar, hösthallon, havtorn samt röda och vita vinbär.

EU:s regler för ekologisk odling (EG 834/2007 och 889/2008) finns på jordbruksverket.se, där finns också "Vägledning till EU:s regler för ekologisk växtodling".

KRAV:s regler finns på krav.se

Jordbruksverket • 551 82 Jönköping • Tfn 036-15 50 00 (vx)
E-post: jordbruksverket@jordbruksverket.se
www.jordbruksverket.se

ISSN 1102-8025 • JO10:4

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling: Europa
investerar i landsbygdsområden